

САҢА ОЛОХ

Чурагы чүчкүн хаһаа

ХАҢҢАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Балаҕан Ыйын
3 күнү
субуота
№ 100
(9317)

БИЛИИ КҮНҮН БЭЛИЭТЭЭНИН

ЧУРАПЧЫ АЛЫН СУҢУӨХ ОСКУОЛАТЫГАР

Алын сүһүөх оскуола үөрэнээччилэригэр үөрэх дыйын көрсүү КСК кизгэ салыгар сааланна. Олор сайынны сыннаалан кэнниттэн үөрэ-көтө кыыстын, уолуун кизгэнэн, сибэки тутуурданаан кэлбиттэр. Кизгэ зал сотору кизинэн оро үөрбүт санатынан туолла. Саҥа саалаан эрдэхтэринэ уот баран хаалан үөрэнээччилэрин, учууталларын, төрөппүтүн бары гимназияга парадтаан тиндирдэр. Олорор сылайбыт көрүннэрэ көстүбөт, сэмиз ылыммыт курдуктар, үөрүү-көтүү бөсөтө. Үөрүүлээх күнү илээн-саалаан Попова Елена Иннокентьевна ыйтта. Үөрэнээччилэри, төрөппүттэри эбэрдэлээтэ уонна аан бастаан билии кизгэ аартыгын атыллааччылары бастагы кылаас оолорун ыгырда. Быйылгы үөрэх дыйыгар 1-ы сүһүөх оскуола 6 кылаас кириэ. Кылаастар салаааччыларынан: 1"а" кылаас—Пермякова Вера Михайловна (23 оҕо), 1"б" кылаас—Дычковский Фекла Николаевна (13 оҕо), 1"в" кылаас—Поталова Светлана Ефремовна (26 оҕо), 1"г" кылаас—Максимова Луиза Егоровна (18 оҕо), 1"д" кылаас—Никонова Полина Ивановна (20 оҕо), 1"е" кылаас—Барашкова Татьяна Дмитриевна (21 оҕо) буолаллар. Кырачаан үөрэнээччилэри Саша Винокуров, 1 сүһүөх оскуола чурок куоластаада, бу үөрүүлээх күнүнэн эбэрдэлээтэ. Үөрэнээччилэргэ, учууталларга, төрөппүттэргэ анаан диэс эбэрдэлэр, алгыс тыллар этилиннилэр. Начальнай оскуола директора Прасковья Николаевна Посельская итиннэ эбэрдэттэн төрөппүттэргэ уонна үөрэнээччилэргэ тириэртэ, түгүниэн туһанаан: "ШКО оскуола корпуһа генеральной реформа кыйан булукка эйил саҥа тыын ылан 82-с сылын үөрэ-көтө көрсүбөт", — диир эттэ. Үөрэх дыйалатын специалиһа, 1-ы сүһүөх оскуола куратора Толстоухова Римма Павловна эбэрдэлээтэ уонна быйылгы үөрэх дыйыгар уолсайа төһө оҕо үөрэнэ кирибитин билиһиннэрдэ: "Улуус үрдүнэн 5000 оҕо үөрэнэр. 350 оҕо бастагы кылааска кириэ, олортон 125 оҕо 1-кы сүһүөх оскуола үөрэнээччилэрэ буолаллар. Бу билиги кизгэ туттар, тирэх оностор оскуолабыт. 4 кылааһы бүтэрэн баран үгүс үөрэнээччилэр гимназияга туттарсан кириллэр. Ол курдук 5 кылааска 20 оҕоттон 17 оҕото 1-кы сүһүөх оскуола оолоро буолаллар", — диир билиһиннэрдэ.

Оскуола быйыл эдэр специалистар үлэни кэлбиттэр— Корнилова Вера Михайловна, Матвеев Николай Афанасьевич, Поталова Елена Васильевна.

Бастагы кылаас үөрэнээччилэригэр Саха Республикаһын Президентка уонна полечитель Ил Түмэн депутата Макаров Иван Константинович өйдөбүннүк бэлэхтэрин туттардылар. Бүгүнкү үөрүүлээх күн алтан чуорааны тыаһатынан, хаартыска түһүүнэн түмүктэннэ.

Н.ПРОКОПЬЕВА.

СЫЛАННА

Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуола сылын байы ытылларын курдук, үөрүүлээх быһыыга-майгыга билии сырдык аартыгын арыйда. Көр-бэлэ күнү олус долгуйан туран физкультура эдэр учуутала Руслан Лукич Попов саалаата. Быйылгы үөрэх дыйыгар кириэр "Сулусчаан" оҕо садын 10 итиллээччилэрин ыгырдылар. Ону кытта оро садын итээччигэ Винокурова Людмила Васильевна хас биридин үөрэнээччинин аатын-суолун, туохха дьобурдаабын, тугу сатыырын барытын астынан туран сийилин кэлээн учууталларга, ыалдьыттарга уонна төрөппүттэргэ билиһиннэрдэ, үөрүүлээх түгүниэн туһанаан, оолорун ситиһиллэрин туһунан тугу да көтүлүккэ манньы ахтан аһарда:

— Билиги ытыллыбыт конкурса манньыгэ мистэбэтиксибитэ - барыта үөрэнээччи эргичи сайдарыгар төһүү күүһүнэн буолара саарбаа суох. Маны барытын учуоттаан, салалта 2006 сылга Алабар оскуолатын бырайыгынан саҥа таас оскуола туттарытын саалаар былааннаах.

Бүгүнкү үөрүүнү үлэстэн Сылан орто оскуолатын 10 кылааһын үөрэнээччигэ Аня Трофимова "Нарыйаана" диир олус ис кирибэх ырыатын, дыйн-чакчы бырааһыннык кизгэлиэн ааттыахха сөп. Мантан салгы улуустаагы "Саҥа олох" хаһыат кылаабынай редактора Захаров Афанасий Афанасьевич Россия историятыгар элбэх кылааты киллэрбит улахан наука үлэһитэ, саха литературатын төрүтээччилэр үтүө аатарын чөлүгэр түһэрибит Георгий Прокопьевич Башарин аатын сүгэр оскуолатыгар үөрэнэргитинэн кизгэ туттуохтаахтыг диир ылынарыйлаах тылы этэн туран, бүгүн оскуола кириэччилэргэ редакция аатыттан бэлэх туттарда. Манньыгэ кылааһы туйгунук бүтэрбит оҕо, чулууттан чулууга хаһыат анал стипендиятын олохтоото уонна үөрэхтэригэр кыһаллалларыгар, үөрэх-билии былааһын үрдүктүк тутталларыгар ыгырда.

Улуус үөрэхтин управлениетын специалиһа Сидорова Анна Петровна Сылан орто оскуола улууска эрэ буолбакка республика бастыһынар кэккэлэригэр сылдыарын бэлэстээтэ. Улууска үөрэхтин туругун билиһиннэрдэ, ордук чуолгаан быйылгы БКЗ хаһа да дыйлааһы ситиһилээхтик барытыгар махталын тириэртэ. Маны этэн туран, Сылан орто оскуолатын саха тылын учууталыгар Федорова Афанасьева Дычковская "Сыл бастын кылааһын салаааччыта" диир ааты икээрэр туһунан бочуотунай грамотаны үөрүүлээх-быһыыга майгыга туттарда. Бары оскуола кириэччилэри эбэрдэлээн туран, биэр дойдулаахтарын Егор Макаров "Чыһаах түбүгэ" кинигэтин туттаргаата. Бу кинигэни Егор Макаров сизэ, СР Государственной Муныаһын Ил Түмэн депутата, "Туймаада-Нефть" генеральной директора, "Байаһа" сурунаал кылаабынай редактора Иван Макаров үбүлээн таһаатаран, улуус бары үөрэнээччилэригэр эбэрдэ суруктаах ыһылты.

Өр сылларга таһаарылаахтык үлэлээбит, педагогическай үлэ ветерана Мария Семеновна Посельская оҕо садын үлэһиттэригэр, олоххо актыыбынай позицияла дьону үөрэтэн-такайар таһаарыттарыгар махтана. Бүгүн оскуола боруугун атыллаан үөрэнээччи буолбут кырачаан оолорго кырдыабастары убаастылыларыгар, оскуоланы, учууталлары таптылыларыгар баарда уонна туйгун үөрэхтээхтэргэ ветеран-учуутал Егор Николаевич Макаров аатынан стипендия аныыр туһунан быһаары тахсыбытын үөрэн туран билиһиннэрдэ.

Бастагы чуорааны тыаһатар чизэс оскуола бастын үөрэнээччилэр Лебедев Ярослав уонна Аня Попова тигистилэр. Чуораан чугдаарар тыаһынан үөрэнээччилэр, учууталлар бастагы уроокка - Эйэ уроогар тарбастылар. Саҥа үөрэх дыйа сааланна...

Д. СТРУЧКОВ.

Оттоохун - 2005

УЛУУСКА АТЫРДЫАХ ЫЙЫН 29 КҮНҮНЭЭБИ ТУРУГУНАН ОТТООХУН СВОДКАТА

2005 г. Оу булганна (тонна)	Оттуур-оттоо рунанна	2005 г. Оу булганна (тонна)	Улууска оттоохун (тонна)	Оу булганна				Тоттукта	Пресс-оттоо рунанна	Улууска оттоохун	Оу булганна			Оттуур-оттоо рунанна	Оу булганна			Тоттукта	Оу булганна		
				аҕа	Мөхсүгүр 2005	Кылааска	Илэ				ТХИР	Бастагы	Начальнай		ТХИР	Бастагы	Начальнай				
Алаар	1627	1600	11		8	5		43	1	346	34	32	300	1450	380	320	710	1240	220	320	700
Бакы	1064	1050	30		5	20	5	44		103		32	81	980		145	815	848		205	643
Бастык	1000	1000	28		27		1	45		220		55	165	1700		329	1810	1000		360	700
Болот	2433	2500	30	4	10	10	5	38	4	360	20	25	345	1775	520	105	1350	1840	515	145	1280
Арымак	1485	1200	17		4	5	8	26		103		55	28	1022		312	800	805		270	535
Кылаас	1813	1630	31		20	2		34	2	120		38	82	1900		500	1400	1286		410	870
Шуугай	1315	1300	36	1	35			42	1	150		20	100	1320		250	1050	1200		270	910
Модуль	220	250	4		4			10		72		15	57	260		65	135	200		72	128
Одурдун	3788	2500	60	1	34	5		54	1	350		50	300	2400		600	1730	1150		260	890
Модуль	1689	2400	37	2	34		1	56	1	885		47	188	1410		420	980	1400		500	900
Салы	1632	1000	30	1	14	15		20	1	98		48	30	3250		825	1025	1150		820	1100
Талай	1441	1300	24		20	1	5	25		154		24	100	1380		243	1137	778		134	44
Трэй	50	450	14		14			14		75		24	31	430		100	330	280		80	120
Халар	2864	1700	36		4	12	10	46		270		90	180	1800		500	1380	850		250	600
Патона	2670	1900	60		35	5	20	72		300		90	210	1950		850	1100	1450		504	1146
Халык	2092	1800	51	3	24	24		68	3	262	2	32	228	1670	100	530	1040	1150	61	315	770
Халык	2555	2000	30		20	5	5	50	2	130		30	280	1600		400	1210	1150		100	1000
Чуура	2057	2100	38		33	5		48	1	241		80	361	1275		405	860	990		328	662
Чуура	1030	2600	70		50	7	13	58		780		25	755	1528		140	1388	1120		200	1020
ОАО "Чуура" М.С.																350	тонна	сөмү			

БАРЫТА 37301 34400 629 12 425 121 71 290 17 4499 36 812 3651 29130 1000 8090 20040 10821 500 5603 14318

Тыа хаһаайыстыбатын управлениета.

Макаева Петер Персес "Бэз" кувдунт
көктүн, уон сыйлазыта "Бэз" кувдунт
уу ситим тардыллан ууна хааччылыт
табыллыбыт. Оскуола-сад, пекарна
тутууларын никэлэн-сабалаан, ыппы
салаааччыга Дьячковская Микхал
Владимировича олохтоохтор махталлары
улахан. Кыра да, бөдөн да тутуга олу
наадалаах пилораманы Чепалов Николай
Петрович баһылаан-көһүдүн, үлэтин сөөк
тутууларын, үлэтин, үлэтин тутуучыларын

олус көмөлөөрү, тушалаага көстөн турар
сулулан буолар. Аба дайду сэринти
кыттылаахтарыгар аман Кыайыны б
Шылан көрсө олохтоох дьон
көбүлээтиннэринэн, сага пааматынны
гуурурулунна. Немецкэй-фашистка
талабырдыттары утары сэрин толоруна
корсуунук охтубут буюунарга, тылг
Кыайыны уһансыбыттарга өйдөнүүнү
онгорорго, талааннаах худуосунну
Дьяковский Василий Николаевич эскиинэн
Чепалов Николай Петрович
Биргаздындээн, мындыр уустар
Ноговицын Вячеслав Никонорович, Сивце
Сергей Муликович туруоран үйө-саас тухар
сээнээрэ ыччаттарытыгар кэрнэстэби
буоллун дьиз кичэйэн, олохтооктор бар

Улуу Кыйыны уруйдуур үбүлүүнүккэ
ыйылаахха үөрүүдээх ыйыгыга-майгыга
арыйдылар. Манна ороскуоттаммыт үбү-
карчыны нэһилиэннээ бэлгээ уйуммут.

Төһө да кырыи сиргэ турдар, улууока
республикага ыйтыллар тэрээһиннэргэ
кэстүбүһүнэй кытталлар, икки сыллаабыт
республиканскай "Ас-үөл дьаарбаһкагыгар"
маннайгы мизэстни ыйбыттар. Сылаа
нэһилигээр ыйтыллар араас хабааннаа:
дьаһалларга сылдан, өрүүтүн ариистан;
мистэзаларга тиксэн, үөрүү-котуу быристана;
кэлэллэр, Сибээс өттүгэр сайдыылаах
телефоннаах, абыс каналлаа;
телевидениялаах.

Түмүктээн эттэххэ, төһө да кырыи сиргэ
сылтар олохтон хайа да өттүнэн бу учааста-
каавлар санаата суох. Үһүнүн
сайдыылаах дьиникэй" ырыанаах үбүлүү
үптээх, халын харчылаах эрэ тула оло-
һуугэиэр кэмизэр, билиги таа сирин дьон-
нэһиэбит бодобутун тардынан оло-
һолордохпутуна эрэ табыллара буолуо.
Сылбын үчүгэй да мөкү да өрүттэрэ олу-
уулаах, ыйыгэ-ыйлыгыттан сахана сах-
дэллэит ынахпытын, сылгыбытын көрөн-истэ-

үгээдээ, олохууха. Аяар тал асат
бөлөөгүй сууриаачч. А.Е. Кулаковска
эллүтнийн, кэли омух кэлэрин кэтэб
хэгээснээ, киин аьис ааһар албаһ
бэйлээххэ, үөрзүнэн өлбөт өйү булуо
дүнэл эллитигэр олоуран, бу кылыг
оскуолаларын өссө хэгээххэ. му
саартай ол кыллыбат түбэлтэтигэр баар
сатыиыиыахха. Бу суол кылалыба
түбэлтэтигэр аьинах ахсааниах дьонно
сирдэр аал уоттара умулар-сатылла
уттала тирээн кэлэтин өйдүөх тустаах
уааастахтарга төһө да аьинах киин олорд
экономической өтүүнэ барыстаах сирд
буолаллара саарбага суох. Бэрэ
маарынныыр олохтоох-дыахтахта
дойдулар, ханнык эрэ сайлык сирин-уот
курдук буолбаска, иняикитин өссө чэчири
сайдьахтара дигэн эрээнэбит.

роппуутууд сааман улахан посбионичуудыг тулганаллар. Сулуусна кэмнэгэр сааман тулганаллар. Иллэг кэмнэригэр куораккы куулэйдик, бингэр маадаба тахса саагаттан сага форманы тагналлар. ру саллааттарын көнүл хамаанда/ыыллар. ордарга дагыны сөччө болбомотолору оболохо саабааттар. Талбыт кыраһыаба да хонолпор. Хонууга, оборонада да сытагтаран ылар кыахтаахтар. уосай байыаннай чаастарга киирсибэттэр. бэризмэттэр. Бэйэлэрэ түспүр. Сарин хонуутугар окола кэсэн оборонө деление хамаандыра салайар. Хамаанды умуут, остоохторго биллэн хаалбыт, бингэр буолбт сөөртниги көрдө даганы сэрэтигэр бингэстэки.

дээрн булан ороола хастан суол кытытыгар сахан сытар. Бириддинлэн аайар өстөөч булар. Колонно аахан эрэр буоллагана саһар урабаастаах буолар, ол ураас төбөгүгэ ааһан илэр төхөккө көлүөһэтэни аныгы араас хонууга техника аныгыгар түһэн бизэс буолаларга иленигар-кээнныгар миннэ буолар. Тэр кытайдыы таннан корзинага обуруу а күтэн абалан жуучча саллааттарыга ээр. Саллааттар балайда үмүөрүсүүтэрин устан онно угулла сылдар минаты эстэригар мустубут-дьон бары күддэнн дабаны араас албаһынан, байэлэр ойбазккэ эрэ, дэлби тэбиилэри омор.

Советской Армия Дьоллоон армияты дьойду иккис ээринтэ түмүктэммитэ.

И. ПАВЛОВ

"АЛМААС ҮЛЭТИГЭР КЫТТЫСПЫМ"

Бийыл Мирнэй куорат тутулубута, Саха сиригэр бастаан алмаас кустубуга 50 сыллаа бэлэттэнэр. Онно саха ыччата биллэр-көстөр оруолу ылбыга, үлэ бөһөнү үлэстэбит. Ол тынан баран, сорохтор айылзаттан бэрлэлибит сэмэй быһыыларын саната-иһэтэ суох сылдьаллар, кэпсэни, биллэ-көстө сатаабаттар. Итинник санатан-иһэтэ суох олордокхо алмааска үлэстэбиттэрин, Мирнэй куораты тутуспуттарын туһунан дыно сөргөтэ, ыччата биллэскэ хаалыахтарын сөп.

Мин биллэринэн билиги Чуралчытыттан бастаан алмаас промышленноһыгар үлэспит түөрт киһилээхпит. Олортон үстэрэ Кытаанах нэһилиэгин ыччаттара этилэр. Биир онук саната-иһэтэ, тыһа-ууһа суох дьэтигэр олоһор, күннээки кыһалбатын бүтэрэр-оһорор, оһолоругар, сизинэригэр сүбэ-ама, көмө буолар киһинэн Чуралчы Мурун-Тымпыһа түүлбэтин олохтоһор, үлэ, тыыл ветерана Егор Петрович Седалищев буолар.

Кини 1935 сыл от ыйын 1 күнүгэр Болтоно нэһилиэгэр колхозтаах кэргэннэр төрөөбүтэ. Сэрин иннинээки оҕо буолан, оччотоогу олох эрэин-кыһалбатын этикэн-хаанынан билбэтэ. Кэбээйигэ дьоннорук кытта көһөрүллүүгэ икки сыл баран кэлбитэ. Аҕата Седалищев Петр Иванович Аба дойдуга сэринитин толоруугар Ийэ дойдутун көмүскүү сылдьан 1943 с. сураба суох сүппүтэ. Ийэтэ Анна Ивановна хоту көһүтүтэн кэлэн баран, дойдутугар Кытаанахха манньыксытынан үлэстэбит. Оччолорго аһылык, танас-сал мөһтөҕө. Оскуолаҕа үөрөнү-үөрэнэ оччотоогу оһолор курдук колхоз ыраахан үлэтин барытын боруубалабыта. Сэрин сылларыгар дорубай туруу эр дыон фронтка бараннар, ыраахан үлэ барыта дыахталлар, оһоньоттор уонна оһолор санньыларыгар сүктэриллибитэ.

1949 сыл атырдьах ыйын 1 күнүгэр Сунтаар улуусун Ойууһа тэһэстэбиттэн чутас Соколовкай умайар бастаан алмаас кустубуттан илэ сир бэйин көрдөһүтүт. Барбыта. Манна Илим Сибирдэри комплекснай экспедиция (кэлин Амакинская диэн уларытыллан ааттамыта) геологтара, рабочайдара үгүс киһи кэлэн үлэлиир буолбуттара. Егор Петрович онно

омук дыонун кытта алтыспыт эдэр-сэнэх кэинэрин манньык ахтар:

- 1954 сыллаахха сайын Чуралчы ыһаабын кэиниттэн Дьоккуускай куоракка үөрэх туттарса киирбитим. Речной училищега туттарыстым. Хантаан нууччалык биллэхпин, экзаменнары кыйаан туттарбатым (оччолорго үгүс саха оҕото нуучча тылыттан иннэн үөрөммөккэ хаалбыт буолуохтаах). Ол сылдьан үс ыйдаах курска саха оһолорун хомуйалларын туһунан биллэрини таба көрдүм. Сир дьөлө үүтүһүн маастарыгар үөрэтэлэр эбит. Онно үөрэнэ киирдим. Сүүрбэттэн тахса буолан балааккага оһолон үөрэммитпит. Бүтэрбит аһыах хонук хаалбытым кэинэ үс киһини, ол иһигэр минигин, устан кэбистилэр. Нууччалык билбэттэр, кыйаан өйдөөбөттөрүдүн. Итиннэ үөрэммит сирбигигэр практиканы барарбытыгар боровой шыка баара, онно үлэстэ аһаатылар. Ол кэинэ Хаҥаласка эмиз боровой шыкага үлэстэ ыттылар. Онно начальнигынан саха кинитэ Кыкин Иннокентий Иннокентевич, кылаабынай инженеринэн Москвагабы урдук геологическай үөрэти бүтэрбит саха уола (аатын ункан кэбисиппин) үлэстэбиттэрэ. Итиннэ сахалар хаһыа да этибит. Бу мистэстэ хас эмэ мистэстэ кэиниттэн чох салпааһа көстөр этэ. Биир сыл курдук үлэстэн баран, билиги экспедициябыт партиятын барытын балаан ыйын санатыгар 1955 с. Өлүкүмэ нефтеразведкатыгар үлэстэ ыттылар. Турбалары, станоктары тизин катеринан баржаны састорон, ий анарын быһа айнааһан, Өлүкүмэ тизиппип. Бэйэбит саамай кутталлаах салыбыры турар эбэтэр субу сана таһыллыбыт, хайдах холбооммута билибэт сүүрбэттэн тахса метр үрдүктээх тигитти салбаан оһолулубут бэрэбинэ шыка урдугар куруук тыһа-кууска, наар туһа, хатааста сылдьан, ийи сырылаах үлэтин толорорбун. Ити кыһын уонна сайын сир дьөлө үүтүүргэ үлэстэбитим (бурениһа).

Онтон куоракка аты-эргин сибидиһини, ууһу сураах уоһ эр сыһылаах күндү сир бааһа көстүбүт, - диэн кэпсэтэллэрин иһитим уонна онно барарга сананым. Ньурбага көттүм. Аргыһым Ньурбага оһолор, Өлүкүмэттэн биригэ айаанаан

билибит милицияга үлэлиир киһи. Амакинская экспедиция кадрга отдалын начальнигар икитиз сурук суруйда. Мин сир дьөлө үүтүүргэ үлэстэбит специалиһын. Тийибитим нууччалар бөгө бааллар, алмаас, Мирнэй туһунан кэпсэтэллэр. Начальник икитиз сурукупун ылыммат. Онтон киһибэр тийэ: "Үлэстэ ылбатылар", - диэбиллэр кыһыра былаастаан: "Өссө ылбаттар бастаахтар", - диэн баран икитиз икитиз сурук бизрээ. Онтон нэһиликэ үлэстэ ылбытара. Мирнэйгэ Амакинская экспедиция 200 №-дээх партиятыгар үлэстэ ыттылар. Сарсыкыгыгар Новай бөһүөлккэ бэһиз-алгыа буолан самолетунан көттүбүт, саха сорохтохлун. Онтон биригэ көтөн тийибит табаарыстарбынан Мирнэйгэ сатыы бардыбит, ардах бөгө, аара хонон тиндидит.

1956 сыл атырдьах ыйын 8 күнүгэр үлэстэ киирдим. Бастаан алмаастаах борууданы тракторунан таһыга аһаатылар. Мирнэй үрэх баһа дойдуга эбит. Аһыах финскэй дыһалардаах, үксэ балаакка этэ. Сууһун аһааһа күн сүлдьүбүт кэинэ "Мир" трубкага, сир дьөлө үүтүһүнүгэ урут төһө эмэ үлэлиин сылдьыбыт, оһыттаах, бэһиз разрядтаах бурилыһыгы IV-кэ түһэрэн, ылбытара. Ити аата

Амакинская экспедиция 200 №-дээх партиятыгар сир дьөлө үүтүһүнүгэ старшай рабочай буолбутум. Онно начальнигынан Корнеев Николай Александрович, кылаабынай инженеринэн Иопманов И.И. үлэстэбиттэрэ.

Оно Хабардин үрүһүн (тоҕо эрэ онук ааттыллара), сылдарбыт. Бөһүөлктэн баара-суоба 2 - 3 км быһылааба. "Трубка мира" диаметрын 300 - 400 м буолуо диийлэрэ. Ол иһинэн сир дьөлө үүтүүр 2 шыка турара. Мин үлэлиир шыкамы хоту кыра халдыаһы үрдүгэр турбуга. Иккиспит аллараа көнө сиргэ. Билиги шыкабытын уонна тепляктытын бэйэбит оһостубулап. Мин кэлим инниттэн манна Тагта уола Сергей Толстяков үлэлиирэ да, иккис атын-атын сменага түбэспипит. Биирдэ аллараа шыкалар ыгырбытыгар баран алмаас көрөн кэбиппит. Кыра кимберлит боруудатыгар сыста сылдьара. Сүрдээх боростой дүһүннээх кыра таһы көрдөрбүттэрэ. Онно бу бэйэлээх хайдах күндүтүгэ аатырар баһытай дин санаабытым.

Кыһын үүтүүр шыкага үлэлиир сүрдээх эрдээх. Тепляктыг наһаа тыһыны. Станоктук эргэ уонна кыра, "КАМ-500" дыон, кыамтата наһыах. Онно оһолон таһаарыта да кэччи. Хаһыаспит оһон быһаччы тутулукаах. Саатар, бийэскэ сахаларга туох да быһыһан, эби аарыы оһолулубат этэ.

1957 с. саас сир дьөлө үүтүһүнүгэ уурайан, атын үлэстэ көспүтүм. "Трубка мира" алмаас боруудатын дэлиб тэптэрэн массыһага тизингэ үлэстэбитим. Онно иһинэн дуому кытардакытарда алмаас көмөтөһүт боруудатын, кимберлиты, иһигэр дьөлө үүтүү-үүтүү акониты сиз-сиз дэлиб тэптэрбүт. Саамай кутталлаага дэлиб тэптэрэн баран, төһүү хаары кэһин куотарбыт. Иһингэр-кэинигэр, оһобосторгор тон бурдур кэлэн түһүтүһүлүтэ. Дүһүннээх балаакка иһигэр бетоннай сваллары улахан тутууга анаан оһолорбун. Итиннэ 1957 с. ахсыннык 15 күнүгэр дэри үлэстэбитим.

1958 с. олунуу 26 күнүгэр Москвагабы "Цетметпроект" 1 №-

дээх экспедициятыгар VII разрядтаах маастарынан үлэлиин сылдьан Мирнэй бөһүөлгүн иһинэн-таһынан элбэх сиринэн хаһыы оһолорго үлэстэбитим. Иһиниктин тутулуохтаах улахан объект свалларын түһэрэгэ оһр аранатын чинчийиппит. Уонган тахса, сорогор 20-кэ мистэстэ дьирингэ дьөлө түһэрбит. Ити быһыгар Удачная бөһүөлк таһыгар улахан объект чинчийэр дьөлө үүтүһүнүгэр үлэстэбитим. Манна начальнигынан С.И.Трифонов үлэстэбитэ. 1959 с. алтыннык 18 күнүгэр дэри сылдьыбытым. Саха сирин тоһуттар тыһыһылаах улун кыһынын тийир оһохтоох балааккага туоруурбун. Сайын уу-хаар, бырыы бадараан, киһи туһааста сыйар кумаара. Манньыка суукага 12 чаас үлэлиирбит. Ас-танас оччотоогу сизиринэн этэ. Мирнэйгэ үлэлиир кэинэрбэр Москвага пленука баран иһэн обком бастаы секретара Семен Захарович Борисов күнүнэн кэлэн үлэли-хаһыа билсэн барбыта. Оччолорго кулуупка тийингэ суол кыһаан, бадараан буолан, сизиди маастары тэлэтэн бэрбиппит. Онно кулуупка тийэн нэһилиһиннэни кытта көрсүбүтэ.

Оно Саха сиригэр промышленность сайдытыгар мин кыра да буоллар кылаатым баарынан иһон туттабын, - диэн ахтар билигин Егор Петрович.

Сибирин сиксигинэн дизбиккэ дылы, Норильскай комбинатка кытта тийэ сылдьыбыт. Онно А.П.Завенягин аатынан Норильскайдаабы комбинатка улахан, паровой, суукага 300 тонна чогу сир котельнайга V разрядтаах көчөгөһүнэн 10 сыл үлэстэбит. Ол кэинэ комбинатка директорунан кэлин СССР КК үлэстэбит Владимир Иванович Долгий үлэлиин сылдьыбыт эбит.

Егор Петрович 35 сааһыгар төрөөбүт-үөскэбит Чуралчытыгар тенибүт. 1973 с. Ирма Поповна кэлин нэһиликэ-бэлэмнэр оһолорлор. Егор Петрович 70 сааһын туолбутунан эбэрдэлэн туран, бары үчүгэни баһарыһан.

Платон КОРКИН.

Хаартыскага: Е.П.Седалищев.

ОСКУОЛАЛАРЫБЫТ ОҢОНУ КӨРСӨРГӨ БЭЛЭМНЭР ДУО?

Оҕо аһааһыгар

БИЛИИ КҮНҮГЭР

таһыллыбыта киһини элбэххэ эбээһинэтир.

Оскуола боруогун бийыл 11 оҕо атылаата, кинилэри уопуттаах учуутал А.Н.Егорова билии кыһатыгар уһууохтаах.

Төрөппүттэри, үөрэнээчилэри оскуола директора З.Е.Егоров, нэһилик баһылыга Н.Н.Полов, улуустаабы үөрэх управлениыттан А.И.Егорова, улуус дьаһалтатын аатыттан почта начальнига Т.А.Афанасьева истинник эбэрдэлээтигэр, өйдөбүннүк бэлэттэрин тутардылар.

Оскуола боруогун аан маннай атыллыр кырачааннар баһаатайдар, бэһис кылаас оһолорун эбэрдэлээһиннэр сүрдээх үөрүүлээх, долгутуулаах буолла. Харда тыһы кырачааннар ылан хоһон тыһынан махталларын тизтилэр. Суолу айаһыт солонор диэн норуот муудараһа баар, ол эбэтэр миники диэн дьулуһуу олох ис дьингэ, саамай улуу дьол буолар. Болтоно инники ласкила билии аартыгар дьаныардаахтык дьулуһуу диэн бигэтик эрэни хааллыбыт.

Е.ЕГОРОВА.

Статистическая анализ көрдөрүрүнэн Российской Федерация үрдүнэн 2003 - 2004 сс. уонна 2005 сыл агарыгар үрэх тэрилтэлэрин объектарыгар 4209 баһаар түбэлтэлэрэ бэлэттэһиниттэр (сылга оротунан 1200 баһаар). Материальнай хоромнуута 91 179 тыһ. солк. тэһэспит, 111 киһи уонка билдьаммыт. Баһаар тахсар сүрүн биричиннэлэринэн баһаарынай быраабылалары тутуспат, салыйааччылар объектарга баһаарынай инспекция предсаниеларын аһааһыт болдьобор толорбот, аһаас уоттан сэрэс суох буолуула буолаллар. Үрэх тэрилтэлэригэр тахсыйт баһаардар 70 %-нара бу биричиннэлэртэн барбытара баһаарылыбыта.

Оскуолалар объектарыгар баһаарынай өтүгүнэ кутталлаах мистэстэлэрин физика, химия кабинеттара, матарыкыйдар, ысхылааттар буолаллар. Ол курдук, бу кабинеттара умайар вешестволар, матырыйааллар, тургэник умайар убаас отуктар, электрооборудованиелар элбэхтэр. Химическай лабораторияларга киһи кыттыта да суох баһаардар тахсыахтарын сөп. Элбэхтик тутуулар химическай вешестволар, реактивтар эстэр свойстволаахтар. Эфирдэр, спиртэр, бензин уонна керосин умайа турар чүмэни, испиксэ уотуттан умайахтарын сөп. Онон дыон мустар, барар-кэлэр көрдүөрдэрин ол-бу мистэстэлэрин, перерогордохторунан мистэстэһин.

Баһаар тахсыйтыгар куттал аһыһырын инниттэн оҕону детсад сааһыттан бэйин уоттан харыһаныта, сэрэхтээх буолууга үрэтэр наада. Баһаартан сэрэхтээх буолууга сүрүн информацияны оҕо оскуола үөрэнэр каммгэр ОБЖ (Основы Безопасности Жизнедеятельности) уроугар ылар. Хомойоһу иһин, ОБЖ предметин статуһа кыра, үрэтэр кадрдар, методическай матырыйааллар итэһэтэр.

Саха Республукатын Ыксаллаах быһыыга-майгыга управлениетин министрин уураагар оһолуран, республика үрдүнэн үрэх тэрилтэлэрин баһаарынай туруктарын

былааннамыт бэрэбизкэлээһин салбаан бара турар. Билиги улууспугтар үрэх тэрилтэлэрин объектарыгар атырдьах ыйын 15 күнүттан бэрэбизкэлэнир комиссия үлэтин саһалаата. Урукку сылларга тэһэстээххэ баһаарынай туругу туһарыһа үлэстэ ыттыллыбытара көстөр. Ол курдук, баһаарынай сигнализациялар икки сыллааһыта бири-икки эрэ объекка баар эбит буоллахтарына, кэники сылларга 32 объекка тардыллыһылар (уопсайа 60 үрэх тэрилтэтин объектарга бааллар диэн бэлэттээххэ наада). Электророборудованиеларын, санаттан тардыы үлэстэ бара тураллар. Уопсайынан баһаарынай быраабылалары тутуууга үлэстэ ыттыллылар да, кэники бэрэбизкэ түмүгүнэн итэһэтэр бааллар. Ол курдук, Чуралчы 2 №-дээх орто оскуолатыгар (дир. М.В.Дьячковская) дыиз таһынаабы баһаарынай кирилиз суох, баһаарынай сигнализациялара билигин туругунан үлэстэбэтэр, үлэлиир персонал тыһынар органнарыгар көмөлөһөр респиратордара суохтар. Хатылы орто оскуолатыгар (дир. К.К.Чичигинаров) таас объекка баһаарынай сигнализация өрөмүөнэ барбатах, атын объектарга тардыллыбатах, баһаары сэрэтэр установкалар суохтар, уонка бастаһынан тутуулар инвентардар, огнетушители аһааннара нуормага эппиэттээбэт, электропроводтарын үлэлиир туруктарын бэрэбизкэлээһин ыттыллыбатах, ууһан хааччылар водоемнара үлэлиир кыага суох. Хатылы уһуааныгар (сэб. Т.Н.Ефремова) огнетушителин аһаанна нуормага эппиэттээбэт, чердактара ис өттүттэн уоттан харыстыр састаабынан сотуллубатахтар, электропроводтарын үлэлиир туругун бэрэбизкэлээһин ыттыллыбатах, үлэлиир персонал тыһынар органнарын респиратордара суохтар.

Чуралчы улуусун гимназиятыгар огнетушители аһааннара нуормага эппиэттээбэттэр, спортнай сааһа сигнализация тардыллыбатах, үлэлиир персонал тыһынар органнарын

респиратордара суохтар.

Сылан орто оскуолатыгар (дир. А.М.Максимов) сорох объектарга баһаарынай сигнализациялара суохтар, огнетушителин аһаанна нуормага эппиэттээбэт, лаампалар плафоннара суохтар, үлэлиир персонал респиратордарынан хааччылыбатахтар.

Кытаанахха огнетушителин аһаанна нуормага эппиэттээбэт, лаампалар плафоннара суохтар, баһаарынай водоемнара үлэлиир туруга суох, үлэлиир персонал респиратордарынан хааччылыбатах.

Чуралчы сэлээннэтин алын сүлүөх оскуолаларыгар (дир. П.Н.Поселская) бэһис корпуска чердак ис өттүттэн уоттан харыстыр састаабынан сотуллубатах, таһаарынай сигнализациялар суох, атын корпус сигнализациятын өрөмүөнэ барбатах, үлэлиир персонал респиратордарынан хааччылыбатах.

Одүүлукнаабы политехническай лицей (сал. Е.И.Спиридонова) чердактара ис өттүттэн уоттан харыстыр састаабынан сотуллубатах, баһаарынай сигнализациялара үлэстэбэт, огнетушителин аһаанна итэһэт, үлэлиир персонал респиратордарынан хааччылыбатах.

Мугудай орто оскуолатыгар (дир. Д.Д.Пермякова) маннайгы корпуска баһаарынай сигнализация суох, үлэлиир персонал респиратордара суох, таһаарынай сигнализациялар суох, атын корпус сигнализациятын өрөмүөнэ барбатах, үлэлиир персонал респиратордарынан хааччылыбатах.

Сылан аһын үрэх тэрилтэлэригэр баһаарынай ирдэбил куһурун иһэр. Хас биридин салаааччы эбээһиннэни толору өйдөөн туран, оһолор оһолторун баһаартан харыстыр туһугар үлэни ытара булгуччулаах.

Чуралчытаабы ыксаллаах быһыыга-майгыга управление.

